

мають забезпечити наукову та інформаційно-аналітичну базу для прийняття відповідних прикладних розробок.

Л і т е р а т у р а

1. Електронний ресурс. – Режим доступу: www.caritas-ua.org/index.php?option=com_content&task=view&id=220&Itemid=23
2. *Прибиткова І.* Трудові мігранти у соціальній ієрархії українського суспільства: статусні позиції, цінності, життєві стратегії, стиль і спосіб життя (початок) // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – № 4. – 2002.
3. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю Трубавіна І.М. : навчальний посібник – Київ: ДЦССМ, 2003.

A. Taranova. The children of labour migrants: searching for mechanisms of social adaptation.

The article is aimed at studying of separate aspects of social behavior of children of Ukrainian migrant workers and at searching for mechanisms of their social adaptation. Materials of sociological researches are used in the article: "Children of migrant workers: features of social behavior" (2009) and "Challenges and adaptation reserves of poly-local families of Ukrainian labor migrants" (2011).

Key words: "distant" family, children of migrant workers, social behavior, social adaptation.

УДК 316.347(=161.2)71:94(477)"1932/1933"

О. О. Ковальчук, І. Г. Майдан

УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА КАНАДИ У БОРОТЬБІ ЗА ВИЗНАННЯ ГОЛОДОМОРУ 1932–1933 рр. В УСРР

Проблема голодомору 1932–1933 рр. в УСРР постійно була і є в полі зору української діаспори, зокрема Канади, починаючи від трагічних подій і протягом десятиліть, коли на материковій Україні замовчувався навіть сам факт його існування. Українська діаспора все робила, щоб допомогти своїм колишнім співвітчизникам у цю трагічну для УСРР годину, щоб світова громадськість дізналась про справжнє становище в радянській Україні і зумовити уряд СРСР визнати факт голоду і прийняти допомогу.

Ключові слова: українська діаспора, голодомор 1932-1933 рр.

У 1932–1934 рр. українська преса Канади постійно і дуже докладно інформувала своїх читачів про події голодомору. Попри повну інформаційну блокаду, яку застосував радянський уряд, цензуру, яка, за свідченням іноземних журналістів, була найсуворішою за всю історію радянської Росії, «калічила без милосердя депеші закордонних кореспондентів, пропускаючи тільки такі невинні вислови, як «труднощі в харчуванні» та інші заходи, правда все ж просочувалася у засоби масової інформації. У зв'язку з тим, що діаспорна преса не мала власних кореспондентів у СРСР і УСРР і таким чином не могла давати інформацію безпосередньо з місця подій, то змушена була головним чином передруковувати матеріали із західноукраїнських, польських, чеських, німецьких, англійських, американських та інших часописів. Одна з перших статей, яка повідала в Канаді про голод в Україні, була надрукована 22 червня 1932 р. «Українським голосом». Уже восени 1932 р. з'явилися перші вістки про голодний канібалізм в Україні. 15 листопада 1932 р. «Вісник» помістив статтю «Людоїдство на Україні», у якій вказувались і села, де були зафіксовані ці трагедії. Наведемо назви лише кількох із численних статей, опублікованих в українській пресі у Канаді: «Новий шлях»: «Радянська Україна голодує» (28.06.1932); «Американські студенти розповідають про страхіття голоду на Україні» (06.09.1932); «Чужинці про положення на Радянській Україні» (11.11.1932), «Англійці про грізний голод на радянщині» (04.04.1933); «Український голос»: «Найбільша трагедія в історії України» (16.08.1933); «Чому на Україні голод?» (11.11.1933), «Страхіття голоду на Україні» (10.01.1934).

Голодомор мав місце й поза межами УСРР на території СРСР, зокрема у місцях компактного проживання українців, там, де особливо значних успіхів було досягнуто у проведенні українізації. На Кубані, переважно в українських станицях: Полтавська, Уманська, Старо-Минська, Ново-Дерв'янківська, Ново-Малоросійська, Ново-Минська та інших. Нищилось усе українське на теренах великого Радянського Союзу. Про ці події писав, зокрема, «Новий шлях»: «Більшовики засудили повстання Українського Козацтва на Кубані» (31.01.1933); «Виселяють цілі села на Кубані до північних країв» (24.01.1933), «Радянська влада далі тероризує кубанців» (14.02.1933).

Українці в Канаді використовували будь-які можливості, щоб привернути увагу громадськості своєї країни до трагедії в радянській Україні. Багато зробив у цьому напрямку Михайло Лучкович – визначний український громадський діяч, перший українець, який 1926 р. був обраний до федерального парламенту Канади. Він неодноразово у парламенті, під час зустрічей з політиками, громадськими діячами, у виступах у засобах масової інформації домагався донести як до уряду, так і населення своєї країни, про трагічне становище в УСРР, осуду голодомору і вимагати від радянського уряду прийняти допомогу.

Українці Канади провели низку заходів проти голодомору в Україні з метою привернути увагу громадськості своїх країн, уряду, щоб домогтися від уряду СРСР дозволити надати допомоги голодуючим. 15 вересня 1933 р. Українська народна рада видала англійською мовою бюлетень про голод в Україні, який був підготовлений на основі свідчень Марії Жук, яка того часу прибула з України до свого чоловіка в Канаді. Бюлетень розіслали з відповідними листами до державних чинників Канади, США, Великої Британії, Франції, Італії, Німеччини. Ці матеріали також були надруковані у канадському часописі «The Winnipeg Tribune». Перші віча протесту відбулися 25 лютого і 2 квітня 1933 р. у Саскатуні і 25 березня у Геффорді. Присутнім розповіли про справжнє становище в УСРР, зачитувались листи від голодуючих співвітчизників з материкової України, включно з вістками про канібалізм. У резолюції в Геффорді, наголошувалось, що «голод на Україні є обдуманий, викликаний червоними ватажками Кремля, щоби вигубити українських селян, які так вперто ставлять опір їх страшним прокрустівським експериментам» й лунав заклик надати допомогу, щоб врятувати людей від голодної смерті.

19 березня 1933 р. в Українському народному домі в Торонто відбулося віче проти штучно організованого голоду в Україні, скликане відділом Союзу українців самостійників (СУС) при співучасті товариств Український народний дім та «Просвіта». Була ухвалена і відповідна резолюція. 2 квітня і 1 листопада українці в Торонто знову зібрались, щоб висловити протест проти «вимищення» своїх колишніх співвітчизників. 25 червня акції протесту мали місце у Віндзорі, 6 липня – у Монреалі. 23 червня Українська національна рада у Вінніпезі, яка об'єднала 17 організацій, влаштувала всеукраїнське віче, на якому були схвалені

резолуції відносно становища в Україні, засуджено голодову облогу. Через три тижні, під час другого віча, яке було проведено у Вінніпезі тими ж об'єднаними силами у зв'язку з голодомором в Україні, представники прокомуністичної, прорадянської організації Товариство український робітничо-фермерський дім (ТУРФДім) вчинили бійку. Попри це віче ухвалило резолюцію проти більшовицького режиму в Україні та проти комунізму в Канаді. У той же день відбувся мітинг-протест проти голодомору в Україні в іншому канадському місті – Судборі, на який теж напали українці-комуністи [4, 153-155; 4, 179; 17, 44-45; 17, 90-92].

«Український голос» постійно на своїх шпальтах вміщував заклики влаштовувати акції протесту і підписувати резолюції до державних чинників Канади та інших держав і міждержавних установ. Один з найстаріших і найбільших українських часописів у Канаді закликав «протестувати проти творців голоду на Україні». 17 вересня 1933 р. СУС видав відозву до громадян, у якій зазначалось: «Нам треба протестувати, треба прилучити свій голос до голосів наших братів у Старім Краї і на еміграції в Європі. Союз Українців Самостійників кличе усе українське громадянство до акції протесту. Утворюймо подібні віча в кожній місцевості в Канаді, де живе хоч найменший гурток українців. Піднесім такий сильний голос протесту, щоби цілий світ нас почув...».

Старанням Союзу українських самостійників 17 вересня 1933 р. у залі Українського православного собору найбільшого густонаселеного українцями міста Вінніпег, яке довгий час називали українською столицею, відбулося масове віче. У схваленій резолюції підкреслювалося, що *«московський уряд свідомо і доцільно нищить голодом українське населення і через те таїть голод перед світом»* (виділено в оригіналі. – Авт.). Наголошувалось, що радянський уряд відмовляється приймати допомогу з Заходу. Біля собору зібралася юрба українських комуністів та вони не наважилися вчинити бійку, тільки лунали поодинокі викрики на кшталт: «В Україні нема голоду», «Голодують тільки ті, що не хочуть працювати» та інші. Заходами СУС подібні зібрання мали місце у багатьох канадських містах і населених пунктах, де компактно проживали українці.

Активно діяло і Українське національне об'єднання (УНО). У своїх закликах, зокрема від 3 жовтня 1933 р. під назвою «Крайова Екзекутива

УНО кличе всіх українців Канади до протестних акцій» і 14 листопада – «Протестуймо проти винищення України Москвою: Спішімо з поміччю голодуючій Україні», були звернені до кожного українця і українки «допомогти українському населенню на Східних Українських Землях..., бо в противному разі вкриємо себе ганебним соромом на віки!». 24 листопада 1933 р. був проведений день національної жалоби, відбулися молитви. Збирались кошти для голодуючих. Українське національне об'єднання тісно співпрацювало у цьому напрямку з іншою українською організацією в Канаді – Стрілецькою громадою. Остання мала тісні контакти з подібними братськими організаціями в Європі і зі шпальт часописів інформувала громадськість Канади про хід акцій протесту на терені європейського континенту.

13 жовтня 1933 р. українська громада Ошави провела масовий мітинг протесту проти голоду й радянської політики, що до цього призвела. Його ухвали надіслали і до держдепартаменту США. Однак консульство обмежилось лише підтвердженням того, що лист надійшов.

Не можна не згадати й про діяльність ще однієї організації в Канаді – Комітету українських політичних в'язнів (КУПВ). Його дії також були направлені проти голоду на материковій Україні. Віча були проведені, зокрема у Вінніпезі, Едмонтоні, Монреалі, Торонто.

На захист голодуючих піднялася і церква. Єпископ Української католицької церкви Василій Ладика 13 вересня 1933 р. у пастирському слові «У хвилі народного горя» звернувся «до всіх вірних у Канаді в справі погибаючих братів на Великій Україні» і закликав «прилучитися до цього протесту і смутку та об'явити його цілому світу». Архиепископ Іоан Теодорович, який очолював Українську греко-православну церкву в Канаді, з подібним посланням звернувся «До Вірних Української Православної Церкви в Америці і Канаді» [17, 47, 48, 52, 109-110; 28].

Говорячи словами Мілени Рудницької – відомої української журналістки, активної громадської діячки, заступника голови Українського громадського комітету рятунку України (створений у Львові 16 липня 1933 р.), який фактично став центром всієї політичної акції у зв'язку з голодом 1932–1933 років в Україні, *йшла боротьба за правду про Великий Голод* [26; 27, 380-433] (виділено нами. – Авт.).

Та не всі українці в Канаді, як й інших країн поселення, визнавали існування голоду, репресій в радянській Україні. Серед них були прорадянські, прокомуністичні організації, які стверджували, що це все вигадки, брудні наклепи на першу в світі соціалістичну державу її ворогів, у лавах яких активно діють українські буржуазні націоналісти. У Канаді, це в першу чергу Товариство український робітничо-фермерський дім, яке у міжвоєнний період було досить таки впливовим серед української громади. Слід назвати і Робітниче запомогове товариство (РЗТ), Українську соціал-демократичну партію Канади. Необхідно зазначити, що і у цих організаціях були особи, які, спершу вважаючи розмови про голод в радянській Україні інсинуацією націоналістів, все ж через деякий час змушені були визнати факт його існування. Це в першу чергу Данило Лобай – член ЦВК ТУРФДім і один з редакторів його друкованого органу «Українські робітничі вісті». Невдовзі була створена група, яка отримала назву «лобаївщина».

Питання голодомору 1932–1933 років в Україні ще з більшою силою розкололо українську діаспору (і не лише Канади, але й усього світу. – Авт.) і посилювало її протистояння.

Протягом десятиріч, коли в Радянському Союзі було заборонено навіть згадувати про голод 1932–1933 рр. в УСРР, українці Канади використовували кожен його річницю, вшановуючи пам'ять загиблих, щоб донести до громадськості своїх країн правду про ті трагічні події в Україні. У передмові до книги Михайла Марунчака «Нація в боротьбі за своє існування 1932–1933 в Україні і діаспорі», виданій 1985 р. у Канаді, зазначалось: «Були різні круглі дати після трагічного голодомору в Україні 1933 р. У 10-річчя цієї трагічної події української історії, тобто в 1943 р., Україна переживала нацистський голокост, вся спливала в крові і тим самим відсвіження в пам'яті апокаліптичного голодомору пішло в забуття. Декади після 1933 р. застали українську діаспору в транзитному стані і заклопотану меншими і більшими внутрішніми політичними проблемами, хоча постійно відзивалися мужні голоси, щоб заангажований і вимушений голод в Україні не залишився забутим».

З кінця 1950-х рр. українська діаспора все частіше й активніше піднімала питання голодомору. І через 20 років продовжувалася «боротьба» за правду. Сумні, болючі роковини українська спільнота

Північної Америки «відзначила прилюдними маніфестаціями й походами».

22 червня 1958 р. у Торонто відбулося масове зібрання, проведене спільними зусиллями Комітету українців Канади, Ліги визволення України й Спілки української молоді. У відозві зазначалось, що цей захід проводиться з метою «віддати пошану пам'яті семи мільйонів жертв українського народу, які загинули жахливою смертю в часи штучного голоду...». Лунав заклик до всіх українців «пригадати Москві її злочин народовбивства», щоб «задемонструвати проти московської тиранії в Україні..., засвідчити перед вільним світом: 1) що мир у світі неподільний! 2) що не може бути у вільному світі миру і спокою без вільної України і всіх інших сьогодні поневолених Москвою народів!»[16, 187].

Українці та їхні нащадки на Північноамериканському континенті все робили для того, аби світ дізнався про цю страшну трагедію, тим більше, що в СРСР продовжували її заперечувати. У цитованій нами праці Михайла Марунчака «Нація в боротьбі за своє існування 1932–1933 в Україні і діаспорі» наголошувалось, що «вся українська діаспора у вільному світі розвинула широку акцію масових відмічувань, а українська наука взялася за джерельне й основне опрацювання цих трагічних подій в Україні. Наслідком такої збірної постави всієї спільноти про злочинність Кремля заговорила українська міжнародна преса, радіо, телебачення й врешті кіно. На публічних площах стали виростати пам'ятники жертвам страхітливого злочину».

1982 р. в Торонто був створений Український дослідний центр голоду. Його члени почали збирати завірені свідчення людей, які пережили голод, матеріали науковців-істориків, кореспондентів та дипломатів, які в ті роки перебували в Москві і мали можливість відвідати Україну, де на власні очі бачили масове і штучне народовбивство. Іроїда Винницька – одна з ініціаторів створення цього центру, більш ніж 20 років потому згадувала, що громадський комітет був створений у складі інженерів, лікарів, представників інших професій. Вони поставили собі за мету зібрати та проаналізувати документи про голодомор, які знаходяться в архівах Англії, Америки, Італії і Німеччини. Адже пройшло 50 років і документи, що зберігаються в архівах, повинні стати загальнодоступними. Було знайдено багато цінних документів, головним чином у британських і

німецьких архівах. Тоді ж виникла думка щодо публікації зібраних матеріалів з тим, щоб вони стали доступні широкій громадськості. Згодом з'явилася нова ідея: зробити документальний фільм про одну з найтрагічніших сторінок української історії, бо це давало можливість звернутися до більш широкого загалу людей. Москва виступила проти створення фільму про голод, якого, за її твердженням, не було.

Зусиллями Комітету дослідження голоду в Україні, створеного під патронатом Світового конгресу вільних українців (СКВУ) за моральної і матеріальної підтримки української спільноти всього світу, за два роки був знятий одногодичний документальний фільм за книгою видатного американського історика Роберта Конквеста «Жнива розпачу», який увійшов у світову історію «як одне із найвиразніших обвинувачень сталінського тоталітарного режиму в злочинах проти українського народу». Коштував фільм близько 300 тисяч доларів. Перша версія була зроблена англійською мовою, незабаром з'явилися переклади французькою, іспанською та українською. Радянська пропаганда назвала цей фільм вигадкою «буржуазних українських націоналістів», «німецьких колаборантів», ворожим виступом проти російського народу, ворогів миру і т.д. Посольство СРСР в Оттаві навіть звернулось до канадського уряду заборонити його показ. Фільм «Жнива розпачу» з'явився на телеекранах Канади, Сполучених Штатів Америки, Австралії, європейських країн, який переглянуто понад 60 млн. осіб. Його копії були передані в університетські і публічні бібліотеки, сотні відеокасет направлені дипломатам та членам парламентів різних країн. Звісно, у Радянському Союзі поява фільму викликала на лише невдоволення, а й занепокоєння [8, 528-531; 9; 29; 30].

1983 рік у Канаді розпочався під знаком трагічних 50-их роковин Голодомору в Україні. 1 січня 1983 р. Ярослав Рудницький – визначний український вчений, політичний і громадський діяч, голова (1980-1989 рр.) уряду Української Народної Республіки в екзилі – відвідав штаб-квартиру ООН у Нью-Йорку і передав на ім'я Генерального секретаря ООН Меморандум про голод-голокост в Україні в 1932–1933 рр. Ця акція мала суто символічний характер, адже ні СРСР, ні радянська Україна – члени ООН – не визнавали національної трагедії свого народу.

29 травня 1983 р. у 50-річчя Великого Голодомору в радянській Україні зусиллями відділу Комітету українців Канади в Торонто за участю 42 українських організацій відбулася понад 10-тисячна демонстрація. Перед будинком парламенту провінції Онтаріо була відправлена українською і англійською мовами панахида владиками Української католицької церкви Ізидором Борецьким і Української православної церкви Васиєм Федаком. Опісля добре організований величний похід пройшов вулицями Торонто до міської Ратуші, де відбувся мітинг. Виступили представники багатьох українських організацій, члени уряду і парламенту Канади, представники різних національностей. Прийняті резолюції, що засуджували голодомор 1932-1933 рр. і вимагали волі для України, були направлені до канадського уряду і Організації Об'єднаних Націй. Про події повідомлялося по радіо, на телебаченні, писала не лише українська, а й канадська преса [16, 152, 208-210].

Зусиллями і за ініціативи української діаспори Канади 1983 р. в столиці провінції Альберта м. Едмонтон був відкритий перший у світі пам'ятник жертвам Голодомору 1932-1933 років, 1984 р. – у Вінніпезі, 1989 р. – у м. Гакстон, 1999 р. – в Калгарі, 2005 р. – у Віндзорі.

У рамках заходів із вшанування пам'яті жертв голодомору запроваджувався курс з вивчення її причин і наслідків. За навчальний посібник зі спецкурсу школярам пропонувалась книга Василя Гришка «Український голокост 1933 року», видана 1983 р. коштом української діаспори США і Канади.

Схвально зустріла українська діаспора Канади проведення з 30 листопада по 4 грудня 1984 р. в Торонто чергового з'їзду Світового конгресу вільних українців, де розглядалось і питання про голодомор в Україні. Незважаючи на «суворе попередження» Посольства СРСР в Канаді Міністерству закордонних справ Канади «про недопустимість підтримки нацистських недобитків», а тим паче виступу перед ними відомих політичних діячів, на Конгресі з великою промовою виступив лідер прогресивно-консервативної партії Браєн Малруні (2006 р. «за визначну особисту роль у визнанні незалежності України, вагомий внесок у розвиток українсько-канадських відносин» був нагороджений орденом князя Ярослава Мудрого I ступеня – найвищою державною нагородою України, яка може бути вручена іноземному громадянину і

Шевченківською медаллю – найвищою відзнакою української громади в Канаді), який наголосив про навмисне знищення мільйонів українців під час штучного голоду в 1932–1933 рр. в радянській Україні.

Дискусія навколо фактів про штучно створений голод стала причиною створення і проведення у Канаді Міжнародної Комісії з розслідування голоду в Україні 1932–1933 років – як недержавного органу, яка працювала в 1988 р. Ініціатором створення став Світовий конгрес вільних українців. Як результат роботи цієї комісії був виданий 1990 р. у Канаді англійською мовою Заключний звіт Міжнародної комісії з розслідування Голоду в Україні. 1992 р. переклад «Международная Комиссия по расследованию голода на Украине в 1932–1933 годах. Итоговый отчет за 1990 год.» за сприянням Центру етносоціологічних та етнополітичних досліджень Інституту соціології Академії наук України та її керівника доктора історичних наук, професора Володимира Євтуха – він же відповідальний за випуск цього видання – за матеріальної підтримки Палати українських адвокатів Канади був виданий у Києві. Це було скромне видання невеликим накладом одна тисяча примірників. Але на той час це був значний крок для донесення інформації до громадськості України про голодомор, а також до визнання однієї з найтрагічніших сторінок українського народу як в Україні, так і в усьому світі.

Радянська Україна, як і в цілому СРСР, десятиліттями факт голодомору не визнавала, стверджуючи, що це інсинуації українських буржуазних націоналістів. І лише 25 грудня 1987 р., виступаючи у Києві на урочистому засіданні, присвяченому 70-річчю від дня проголошення радянської влади в Україні, перший секретар ЦК Компартії України Володимир Щербицький вперше офіційно на урядовому рівні визнав факт голоду в Україні в 1932–1933 рр. Уперше за 55 років член політбюро ЦК КПРС порушив сталінське табу і висловив слова «голод 1933 року» – вголос. Станіслав Кульчицький у своїй статті «Хто змусив В.Щербицького визнати голод 1933 року?» писав: «Відповідь може бути тільки одна: у розбурханому гласністю суспільно-політичному житті України з'явився новий чинник – північноамериканська діаспора (мається на увазі українська діаспора США і Канади. – Авт.). Вплив української еміграції на політичне становище в радянській Україні став можливим

через те, що вона спромоглася донести правду про голод 1932–1933 рр. до урядів країн свого перебування».

Напередодні 70-річчя голодомору українські організації Північної Америки розгорнули кампанію з вимогою позбавити Уолтера Дюранті найпрестижнішої журналістської премії Пулітцера за свої репортажі 1932–1933 років з Радянського Союзу, в яких він заперечував факт голодомору в Україні. До цієї кампанії приєдналися українці з усього світу, зокрема й канадці.

Кожна з українських організацій Канади (крім прорадянських. – Авт.) все робила для того, щоб світ більше дізнався про трагедію українського народу. Так, у звіті Ліги українців Канади і Ліги українок Канади щодо гуманітарної допомоги Україні в 2005–2006 рр., який був опублікований у канадському часопису «Гомін України» 22 грудня 2006 р., зазначалось, що було виготовлено і видано англomовну версію плакатного варіанту музейної експозиції «Забуттю не підлягає – хроніка комуністичної інквізиції». Комплект експозиції складається з 54 плакатів і двомовного путівника-довідника для викладачів та екскурсиводів. Крім того, був виданий фотоальбом українською, англійською, французькою та іспанською мовами. На час звіту (грудень 2006 р.) виставка була проведена у Гамільтоні, Ст. Катеринсі, Торонто, Оттаві, Лондоні, Вінніпезі, Едмонтоні і Монреалі. Показ виставки відбувався у громадських центрах українських організацій, церковних залах тощо. З метою відвідання виставки більшою кількістю громадян країни і не лише українського походження, вона була розгорнута, зокрема, у приміщеннях міської ради та Альбертського університету в Едмонтоні, в університеті МекГілл у Монреалі, міської ради в Торонто, у головній бібліотеці Лондона.

Над впровадженням до шкільної програми вищих класів шкіл теми про голодомор працювали члени Ліги українців і Ліги українок Канади. Для вчителів було розроблено навчальний пакет про голодомор англійською мовою, який включав академічні роботи, короткі матеріали провідних істориків, галерею фотографій 1933 р., а також документи, що доводили злочинність сталінського режиму. Матеріали були вміщені на веб-сторінці. Для вчителів канадських шкіл вищих класів Канадський центр з дослідження геноцидів і прав людини проводив літні семінари. Запроваджені інтернет-сторінки, присвячені цьому питанню. Так,

цитований вище часопис канадських українців «Гомін України» мав окрему інтернет-сторінку «Освіта про Голодомор» [3; 14; 25; 32].

Тема Голодомору завжди викликала особливу увагу в офіційних колах Канади. І цьому сприяла активна позиція української громади, важливим досягненням якої стало визнання голодомору на державному рівні.

19 червня 2003 р. Сенат Канади одностайно схвалив історичну для українців резолюцію, проект якої внесла на розгляд сенаторка Рейнел Андрейчук (українка за походженням). Прийнята Резолюція закликала уряд Канади «визнати Голод/геноцид в Україні 1932–1933 років та засудити будь-які спроби заперечити чи викривити цю історичну правду, представляючи її чимось іншим, аніж геноцидом. Резолюція Сенату також закликала визначити четверту суботу в листопаді кожного року по всій Канаді днем пам'яті більш ніж семи мільйонів українців, які загинули внаслідок Голоду/геноциду 1932–1933 рр.».

28 червня 2003 р. Етнокультурна рада Канади, до складу якої входить 32 дві національні етнокультурні організації, які, у свою чергу, представляють множину етнокультурних громад на території всієї Канади, прийняла Резолюцію, в якій з нагоди 70-річчя Голодомору висловлювалася повна підтримка Резолюції Сенату Канади щодо Голоду/геноциду в Україні 1932–1933 років.

Через рік, 10 червня 2004 р., Законодавча Асамблея провінції Манітоба прийняла Резолюцію, в якій закликала Уряд провінції вшанувати трагічні події в Україні та розглянути питання визнання останньої суботи листопада Днем Голоду/геноциду 1932–1933 рр. в Україні.

5 червня 2007 р. член Парламенту Канади Борис Вжесневський представив законопроект, у якому закликав до встановлення всекрайового Дня пам'яті жертв Українського голодомору-геноциду. Його мета – встановлення четвертої суботи листопада як Дня пам'яті мільйонів українців, які померли голодною смертю в 1932–1933 рр., запланованою, організованою і виконаною радянським режимом Сталіна. «Приймаючи цей законопроект і визнаючи День пам'яті цієї жахливої трагедії, – наголосив Б. Вжесневський, – Канада підтвердить фундаменти своїх цінностей, оборону людських прав і тим самим засудить всі несправедливості, вчинені людьми проти людей».

Зазначений законопроект віддзеркалював одностайну резолюцію Сенату, ухвалено 19 червня 2003 р. та резолюцію Канадської етнокультурної ради від 28 червня 2003 р. з нагоди 70-річчя голодомору. Оріся Сушко – президент Конгресу українців Канади, підтримуючи рішення депутата Б.Вжесневського, наголосила, що дуже важливо, щоб голодомор був увічнений пам'яттю для того, щоб цей злочин супроти людства ніколи не повторився. Наголошувалось, що КУК буде здійснювати низку публічних акцій, щоб впевнитися, що ця трагедія стане загальновідомим історичним фактом. По всій країні громади мають проводити заходи з метою гідного відзначення пам'яті жертв голодомору.

7 травня 2008 р. Законодавча Асамблея провінції Саскачеван прийняла Закон про визнання голоду-геноциду (Голодомору) 1932–1933 рр. в Україні та встановлення в провінції Дня пам'яті жертв цієї трагедії. Законопроект вніс Кеном Кравець – заступником Прем'єра провінції Саскачеван, який водночас є Міністром освіти та членом Законодавчої Асамблеї даної провінції. Провінція Саскачеван стала першою провінцією Канади, в якій на законодавчому рівні був прийнятий закон про Голодомод/геноцид в Україні.

27 травня 2008 р. Палата громад Канади прийняла Закон С–459, внесений членом Парламенту від консервативної партії Джеймсом Безаном, згідно з яким четверта субота листопада визначалася як День пам'яті Українського Голоду/геноциду (Голодомору) та Український голод 1932–1933 рр. визнавався актом геноциду. Даний закон набув чинності 29 травня 2008 р. після підписання його Генерал-губернатором Канади.

30 жовтня 2008 р. в парламенті провінції Альберта заступник лідера палати і міністр з питань аборигенів Євген Звоздецький під час сесії вніс законопроект про визнання Голодомору 1932–33 років геноцидом. Уряд Альберти разом з опозицією одностайно прийняли поданий законопроект «Bill–37», а рівночасно кожна четверта субота у листопаді визнана Днем голодомору-геноциду – Днем Скорботи. Закон за один день пройшов усі слухання і отримав одностайну підтримку членів Законодавчої Асамблеї. Цього ж дня у провінційному парламенті була відкрита виставка

«Holodomor: Genocide by Famine», що була підготовлена зусиллями Ліги українців Канади і Ліги українок Канади.

У травні 2008 р. Дейв Левек вніс на розгляд до Законодавчої Асамблеї провінції Онтаріо законопроект щодо встановлення Днів пам'яті жертв голодомору в Україні. Варто зазначити, що у ході дебатів під час другого читання представники усіх парламентських політичних партій висловилися за однозначну підтримку законопроекту. Його прийняття, як відзначав часопис «Гомін України», стало унікальним випадком в історії парламентаризму в Онтаріо, коли усі політичні сили в парламенті виступили зі спільною ініціативою щодо його прийняття. Під час другого читання «Bill-147» одноголосно підтриманий і переданий на розгляд до юридичного комітету асамблеї з метою внесення необхідних поправок перед третім читанням і остаточним прийняттям як закону. У цей час Ліга українців Канади і Ліга українок Канади звернулась до української громади провінції Онтаріо з проханням підтримати даний законопроекті, закликала писати листи-звернення до парламенту Онтаріо та підготувати збір підписів.

9 квітня 2009 р. парламент провінції Онтаріо у третьому читанні одноголосно прийняв законопроект про голодомор. *Це перший законопроект в історії Онтаріо, представлений від усіх парламентських політичних сил і прийнятий одноголосно (виділено нами. – Авт.).* Закон визнав голодомор геноцидом і визначив четверту суботу листопада, як меморіальний день пам'яті. 23 квітня 2009 р. «Holodomor Memorial Day «Bill#147» офіційно став законом у провінції Онтаріо і отримав королівське схвалення.

2 червня 2010 р. депутати Національної Асамблеї провінції Квебек одноголосно прийняли Закон, згідно з яким встановлюється День пам'яті жертв Голодомору, який відзначається щорічно кожної четвертої суботи листопада [1; 7; 10; 11; 19; 20; 21; 23; 31].

Прийняття подібних законів без активної багаторічної участі української громади навряд чи могло бути. Це «говорить про вагоме місце української громади у Канаді», зазначав «Гомін України».

Підготовку до 75-річниці голодомору в Україні координувала найбільша організація українців – Світовий конгрес українців (СКУ), який нараховує понад 20 мільйонів осіб. Його головна мета полягала у

здійсненні кроків для «скріплення міжнародного розуміння голодомору і його наслідків», необхідності «політизувати та українізувати суспільство в діаспорі та в Україні навколо питання Голодомору». Канадці українського походження активно включились до роботи. Спеціально створений Всеканадський комітет з підготовки до 75-річниці Голодомору звернувся до української громади з пропозицією підтримати заходи «з метою піднесення рівня свідомості про Голодомор, а також досягнення нашої спільної мети – визнання Голодомору на всіх урядових рівнях актом Геноциду проти українського народу». Серед поточних ініціатив Всеканадського комітету було виокремлено: визнання Голодомору Геноциду на всіх урядових рівнях; включення теми Голодомору до навчальних програм канадських шкіл; збір свідчень очевидців голодомору. З метою успішного проведення зазначених та інших заходів, а також для майбутніх досліджень голодомору і подальшої інформаційно-просвітницької кампанії постійно проводити збір коштів. Були виготовлені листівки «Пожертуйте сьогодні» англійською і українською мовами.

«Гомін України» 2 квітня 2007 р. опублікував звернення до своїх співвітчизників, у якому наголошувалось: «Ми маємо спільний борг перед невинними жертвами терору проти українського народу, доля яких довгі роки була прихована. Лише працюючи разом ми зможемо ефективно організувати зусилля нашої громади на всіх рівнях і досягнемо успіху». Крім того, було висловлено сподівання, що місцеві громади активно включаться, щоб достойно вшанувати пам'ять жертв голодомору.

Президент України Віктор Ющенко, перебуваючи 2007 р. в Канаді, зустрівся з представниками Міжнародного координаційного комітету з питань підготовки заходів у зв'язку з 75-ми роковинами голодомору 1932–1933 рр. в Україні. Сторони обговорили шляхи подальшої співпраці у цьому напрямі, висловили готовність до реалізації узгодженого плану дій, виступили за необхідність широкого інформування міжнародної спільноти про цю трагічну сторінку української історії, проведення культурницьких заходів, виставок тощо.

28 листопада 2007 р. у парламенті Канади були проведені урочисті заходи з нагоди роковин голодомору 1932–1933 рр. в Україні за участю Прем'єр-міністра Канади, членів уряду, Сенату, Палати громад,

дипломатичного корпусу, представників українських організацій. Прем'єр-міністр Канади у своєму виступі заявив, що Канаду зв'язує з цією трагічною главою в історії людства більш ніж мільйон канадців українського походження і усі канадці вшановують загиблих під час голодомору. Він наголосив, що Канада ніколи не погоджувалася замовчувати історичну правду та закривати очі на брутальність радянського режиму, «виступаючи на підтримку свободи та прав людини і проти пригнічення України». Уряд Канади підтримав усі заходи з відзначення 75-річниці голодомору, «оскільки пам'ять про тих, хто загинув, та про те, чому вони загинули, є нашою найбільшою надією на те, що історія не повториться» [2].

Одним із міжнародних заходів з поширення правди про голодомор, який проходив під гаслом «Україна пам'ятає – світ визнає» стало проведення акції «Незгасима свічка пам'яті», ініційованої Міжнародним координаційним комітетом Світового конгресу українців за підтримки Секретаріату Президента України, Міністерства закордонних справ України. Вона розпочалася 6 квітня 2008 р. в Австралії, побувала в 150 містах 33 країн світу і у листопаді того ж року повернулася в Україну. 18 квітня «Незгасима свічка пам'яті» прибула до Канади й побувала в 17-ти містах, зокрема, у Вінніпезі, Йорктоні, Ріджайні, Саскатуні, Едмонтоні, Калгарі, Ванкувері, Торонто, Гамільтоні, Монреаль. 26 травня 2008 р. в Оттаві «Незгасима свічка пам'яті» завершила свою подорож по Канаді. В урочистій церемонії взяли участь представники багатьох українських організацій, державні діячі Канади, в тому числі сенаторка Рейнел Андрейчук, депутати Парламенту Борис Вжесневський, Бернар Бігр, Ед Комарніцкі, Блер Вільсон, Джуді Василиця-Ліс, Джон Сміт, Кен Бошков та інші, Президент України Віктор Ющенко, який на той час перебував у Канаді з офіційним візитом [4; 6; 18; 22; 24;].

По всій країні, де компактно проживають канадці українського походження, були проведені заходи з нагоди 75-річниці Великого голодомору в Україні, про які на своїх шпальтах повідомляла українська й канадська преса. Ось лише назви деяких статей: Давидяк Володимир. Відзначення 75-річниці Голодомору-Геноциду України в Судборах, Онтаріо; Стебельський Андрій. Відзначення 75-річниці Голодомору у Віндзорі; Храплива-Щур Леся. «Мертві ожили й німі заговорили...»;

Гринда Лариса. Живий ланцюг пам'яті; Закидальська Оксана. «День відкритих дверей» для відзначення 75-річчя Голодомору–Геноциду; Навчальний тиждень про Голодомор; Соколик-Сидорчук Оксана. Навчальний тиждень про Голодомор 1932–1933 років в Україні.

Завдяки активним діям західної української діаспори, в тому числі і Канади, які продовжуються і понині, світ, у тому числі й материкова Україна, дізнавалися про страшні події голодомору. Нині Україна й ряд країн світу, в тому числі і Канада, на державному рівні визнали і засудили голодомор 1932–1933 рр. Не можна не погодитися з твердженням С.Кульчицького, що вклад добре організованої північноамериканської діаспори в розкриття найбільш страхітливого злочину Кремля був вирішальним [15; 41-42].

Українська держава відзначила багатьох канадців українського походження, які внесли вагомий вклад у донесенні до світової спільноти правди про геноцид українського народу під час Голодомору 1932–1933 років, у справу міжнародного визнання. Назвемо лише кілька імен: державні і політичні діячі: Борис Вжесневський, Кен Кравець, Євген Звоздецький, Джеймс Безан – орденами князя Ярослава Мудрого V ступеня; Оріся Сушко – президент Конгресу українців Канади – орденом княгині Ольги III ступеня; Леся Шимко – директор Канадсько-українського парламентського центру, Brent Дейв Левек – член парламенту Онтаріо, Ірина Мицак – голова Всеканадського комітету з відзначення 75-річчя Голодомору 1932–1933 років – орденами «За заслуги» III ступеня; Іроїда Винницька – архівіст Українсько-канадського дослідно-документаційного центру, Олег Романишин – голова Ліги українців Канади – «Почесною відзнакою Міністерства закордонних справ України» III ступеня.

Попри те, що пройшло більш як 75 років від часу однієї з найбільших трагедій українського народу, світ ще мало знає про неї. Всеканадський комітет конгресу українців закликав українську громаду продовжити і в подальшому подібні акції з метою піднесення рівня свідомості про Голодомор, а також досягнення спільної мети – визнання Голодомору на всіх урядових рівнях актом Геноциду проти українського народу. У заяві зазначалось, що попри активні дії української громади «чітко виявилось,

що наші зусилля задля міжнародного визнання Голодомору Геноцидом, включно з канадським, зустрічаються з сильною протидією. Однак, ми, як громада, вже продемонстрували, що спроможні активно єднатися довкола вагомих справ, коли найбільше цього потрібно. Це і є один з таких моментів, коли ми мусимо довести нашу відданість і наполегливість в досягненні мети. Ми повинні довести, що пам'ять про трагедію Голодомору буде збережена і стане постійним нагадуванням для майбутніх поколінь». І сьогодні це один із напрямів діяльності наших колишніх співвітчизників, і що надзвичайно важливо, їх нащадків. Це робиться, як зазначав в одному із своїх звернень Конгрес українців Канади, «в ім'я нинішніх і прийдешніх поколінь, ...аби пам'ять про них завжди була живою, а ці страшні події ніколи не повторювалися ні з жодною з націй світу» [12; 13].

Л і т е р а т у р а

1. Борис Вжесневський представив законопроект про Голодомор-геноцид // Свобода. – 15 червня, 2007.
2. В Парламенті Канади відбулася траурна церемонія з вшанування 75-річниці Голодомору 1932–1933 років в Україні // Гомін України. – 20 грудня, 2007.
3. Включимо Голодомор у шкільну програму // Новий шлях. – 21 червня, 2007.
4. *Войцєнко О.* Літопис українського життя в Канаді. – Т.4. – Вінніпег: 1969.
5. *Войчшишин Ю.* Незгасиму свічку в Оттаві запалив Віктор Ющенко // Новий шлях. – 12 червня, 2008.
6. *Гринда Л.* Світ визнає український Голодомор–Геноцид // Новий шлях. – 24 квітня, 2008.
7. *Дацків П.* Уряд Альберти визнав Голодомор Геноцидом // Гомін України. – 4 листопада, 12 грудня, 2008.
8. *Дідюк В.* За українську правду // Нарис історії Конгресу Українців Канади в Торонто. У тисячоліття Християнства в Україні, століття поселення українців в Канаді, п'ятдесятиріччя відділу КУК в Торонто. – Торонто: 1991.
9. Жнива розпачу. Документальний фільм про Великий Голод в Україні в 1932–33 рр. – Торонто.
10. Закон про Голодомор провінції Онтаріо отримав королівське схвалення // Гомін України. – 1 травня, 2009.

11. Законодавчі акти та резолюції Канади щодо вшанування Голодомору-геноциду 1932–1933 років в Україні // Посольство України в Канаді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukremb.ca/canada/ua/18669.htm>
12. Звернення Всеканадського комітету для відмічення 75-ої річниці // Гомін України. – 6 лютого, 2008.
13. Звернення КУК з нагоди відзначення Голодомору-Геноциду на Україні, 1932–1933 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ucc.sk.ca/pdf/20061124UCCGreatFa mine.pdf>.
14. Коаліція батьків за викладання в Онтарійських школах теми про Голодомор в Україні // Гомін України. – 29 серпня, 2007.
15. *Кульчицький С.В.* Голод 1932–1933 рр. в Україні як геноцид. – Київ: 2005.
16. Листування і матеріали // Нарис історії Конгресу Українців Канади в Торонто. У тисячоліття Християнства в Україні, століття поселення українців в Канаді, п'ятдесятиріччя відділу КУК в Торонто. – Торонто: 1991.
17. *Марунчак М.* Нація в боротьбі за своє існування. 1932 і 1933 рр. в Україні і діаспорі. – Вінніпег: 1985.
18. *Мицак І.* Міжнародна «Незгасима свічка» // Гомін України. – квітень, 2008.
19. Онтаріо визнало Голодомор 1932–1933 рр. геноцидом // Новий шлях. – 16 квітня, 2009.
20. Парламент провінції Онтаріо визнав Голодомор геноцидом // Гомін України. – 23 квітня, 2009.
21. Парламентарі Онтаріо підтримали законопроект про Голодомор // Новий шлях. – 12 березня, 2009.
22. *Паславський В.* Торонто відзначає 75-річчя Голодомору // Новий шлях. – 26 червня, 2008.
23. *Паславський Т.* «Bill–147» про Голодомор у законодавчій Асамблеї Онтаріо // Гомін України. – 18 березня, 2009.
24. Президент України Віктор Ющенко відвідав Канаду // Свобода. – 6 червня, 2008.
25. *Романишин Олег, Бідяк Христина, Стеців Стеців.* Чотири акції Ліги українців Канади і Ліги українок Канади // Гомін України. – 25 липня, 2007.
26. *Рудницька М.* Боротьба за правду про Великий голод // Свобода (Джерсі-Сіті). – 31 жовтня, 2003.
27. *Рудницька М.* Статті. Листи. Документи. – Львів: 1998.

28. Сидорук А. Історія, дипломатія і мораль // Дзеркало тижня. – 12–18 липня, 2008.
29. Тима П. Найцінніші свідчення пересічних людей. Розмова з Іроїдою Вінницькою з Українсько-канадського дослідно-документаційного центру в Торонто // Наше слово. – 21 березня, 2004. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nslowo.free.ngo.pl/rozмова/najcinniszi_swidczenia.htm.
30. У Нью-Йорку показали фільм про Голодомор // День. – 4 листопада, 2003.
31. All Parts Efforts to Commemorate Holodomor // Новий шлях. – 26 лютого, 2009.
32. Parents for Holodomor Education // Новий шлях. – 23 серпня, 2007.

O. Kovalchuk, I. Maydan. The Ukrainian diaspora in Canada in the struggle for the recognition of Holodomor 1932 – 1933 in USSR.

Problem Famine of 1932-1933 in the USSR ever was and is in sight of the Ukrainian diaspora, including Canada, ranging from tragic events and for decades, when the mainland Ukraine hushed even the fact of its existence. Ukrainian diaspora did everything to help their former compatriots in this tragic hour for her to the world community learned about the real situation in the Soviet Ukraine and lead the Soviet government to acknowledge the famine and accept help.

Key words: *Ukrainian diaspora, the Holodomor 1932-1933.*

УДК 316.3:339.92

Г. І. Щерба

**УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТРАНСКОРДОННОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА НА УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОМУ
ПРИКОРДОННІ ДО ЄВРО-2012**

Стаття присвячена вирішенню проблеми формування стратегій управління розвитком транскордонного співробітництва на українсько-польському кордоні до Євро-2012. У роботі визначено особливості та характерні ознаки розвитку транскордонного співробітництва, чинники активізації інфраструктурного забезпечення транскордонних територій. Автор акцентує увагу на проблеми розвитку єврорегіонів як основного компонента в процесі державної підтримки розвитку транскордонного співробітництва.